

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
на дисертацію Зайця Івана Віталійовича
«ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ»
подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Актуальність теми дисертації. У складних трансформаційних умовах сьогодення проблема професійного становлення особистості є актуальною та привертає увагу науковців, незважаючи на широку її розробленість. Адже завдання дослідження психологічних особливостей професійного становлення, включаючи аналіз процесів вибору професії, професійного (професійно-технічного) навчання, виробничої діяльності є актуальними не тільки у зв'язку з їх особистісною та соціальною значущістю, але й у зв'язку з постійним розвитком, зміною соціально-економічних умов, в яких такі процеси відбуваються. Наслідками професійного становлення у змінних умовах може бути дезадаптація особистості, конфлікти, зниження ефективності навчання, кризи цінностей, професійного вибору, мотиваційного вакууму тощо.

Разом з тим, на сучасному етапі суспільно-економічного розвитку, зокрема в умовах швидкоплинного розвитку технологій, проведення освітніх реформ, виникнення екологічних криз та епідемічної загрози, особливу увагу науковців, працівників органів управління професійною (професійно-технічною) освітою, керівників і педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти, привертає пошук шляхів заохочення особистості до навчання, оволодіння професією, активної участі у виробничій діяльності та діяльності у сфері послуг. У такому контексті психологічні особливості мотивації професійного становлення особистості, пов'язані з безпечним соціальним середовищем її розвитку й психологічним благополуччям, стають важливими умовами якості професійної (професійно-технічної) освіти. Ці факти, в цілому, підтверджують важливість та актуальність теми даного дослідження.

В роботі обґрутовано теоретичне та практичне значення, зокрема: вперше використано інтегрований підхід до проблеми мотивації професійного становлення майбутніх кваліфікованих робітників; розроблено структурно-функціональну модель мотивації професійного становлення майбутніх кваліфікованих робітників та визначено психологічний зміст її структури; розроблено анкету «Професійна обізнаність»; теоретично обґрутовано та апробовано програму розвитку мотивації професійного становлення майбутніх кваліфікованих робітників; поглиблено знання: про мотивацію професійного становлення особистості та специфіку її проявів у майбутніх кваліфікованих робітників; психологічні особливості успішного професійного становлення майбутніх кваліфікованих робітників; подальшого розвитку дістали: положення про вдосконалення професійного становлення майбутніх кваліфікованих робітників на засадах розвитку їх мотивації; психодіагностичний інструментарій, щодо виявлення психологічних особливостей мотивів професійного становлення особистості.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що фактичні матеріали, теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження можуть бути корисними для педагогічних працівників закладів професійної професійно-технічної освіти у профорієнтаційній роботі, щодо розвитку мотивації професійного становлення майбутніх кваліфікованих робітників. Створений та апробований в роботі психодіагностичний інструментарій може бути використаним для моніторингу рівнів розвитку мотивації професійного становлення майбутніх кваліфікованих робітників, а розроблена та впроваджена програма розвитку мотивації професійного становлення майбутніх кваліфікованих робітників – у професійній підготовці зазначененої категорії майбутніх фахівців. Також матеріали дисертаційного дослідження можуть бути застосовані у роботі психологів, викладачів та майстрів закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

Зміст та результати дослідження відображені у 10 наукових працях, серед них: 3 статті у наукових фахових виданнях України; 1 стаття у періодичному

науковому виданні держави, яка входить до Європейського Союзу (Чеська Республіка); 6 публікацій у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій. Відповідно, зазначене засвідчує дисертабельність роботи.

Щодо змісту розділів, слід зазначити про наступне.

У першому розділі «Теоретичні основи дослідження мотивації професійного становлення майбутніх кваліфікованих робітників» – виокремлено провідні наукові підходи до проблеми розвитку мотивації професійного становлення майбутніх кваліфікованих робітників, визначено провідні в ієрархічній системі мотиви залежно від етапів розвитку мотивації професійного становлення майбутніх кваліфікованих робітників.

За результатами теоретичного аналізу літератури виокремлено основні підходи до проблеми мотивації професійного становлення особистості: процесуальний, діяльнісний, особистісний, системний.

Розроблено структурно-функціональну модель мотивації професійного становлення майбутніх кваліфікованих робітників. У змісті розробленої структурно-функціональної моделі відображені етапи мотивації професійного становлення майбутніх кваліфікованих робітників, а також мотиви, що є провідними на різних етапах професійного становлення в ієрархічній мотиваційній системі особистості.

Зазначено, що мотивація професійного становлення майбутніх кваліфікованих робітників розглядається як складне психічне утворення, що виникає, розвивається і виявляється на різних етапах: формування професійних намірів; професійного навчання; професійної адаптації; реалізації особистості у праці за фахом.

На етапі формування професійних намірів провідну функцію виконують мотиви професійного вибору, серед яких прагнення особистості обрати професію у відповідній сфері діяльності, отримати згідно з обраною спеціальністю необхідну освіту, а також свідоме позитивне ставлення особистості до обраної сфери професійної діяльності. Мотиви навчальної діяльності, серед яких нами

виокремлено соціальний та пізнавальний, стають провідними на етапі професійного навчання.

На етапі професійної адаптації домінуючу функцію виконують мотиви професійної діяльності, серед яких нами визначені мотиви досягнення успіху та уникнення невдач. Мотиви особистісно-професійного саморозвитку, до яких віднесено самоактуалізацію та професійні цінності, виконують провідну функцію на етапі професійної реалізації.

Визначено критерії рівнів розвитку мотивації професійного становлення майбутніх кваліфікованих робітників.

У другому розділі «Експериментальне вивчення мотивації професійного становлення майбутніх кваліфікованих робітників» – обґрунтовано вибір діагностичного інструментарію для виявлення рівнів розвитку та особливостей мотивації професійного становлення майбутніх кваліфікованих робітників, представлені результати констатувального етапу дослідження та їх кількісно-якісний аналіз.

Констатовано, що динаміка мотивації професійного становлення майбутнього кваліфікованого робітника обумовлена як наявним в них рівнем інтересів, нахилів, мотиваційної спрямованості, ціннісних орієнтацій і особистісної зрілості, так і можливістю їх формування або подального розвитку. Визначені і застосовані у констатувальному експерименті в якості основних критеріїв психологічні параметри: діапазон та стійкість професійних інтересів, професійний тип діяльності, мотиви навчально-професійної діяльності, професійна обізнаність, та показники мотиваційної спрямованості, ціннісні орієнтації та професійна самоактуалізація згідно отриманим даним знаходяться у взаємозв'язку і виступають необхідними засадами розвитку мотивації професійного самовизначення, системи ціннісних орієнтацій особистості майбутніх кваліфікованих робітників, їх особистісної зрілості і як результат — розвитку мотивації професійного становлення.

Виявлені психологічні особливості мотивації професійного становлення майбутніх кваліфікованих робітників зумовлені як сукупністю взаємопов'язаних

особистісних параметрів, так і умовами безпечної освітнього середовища. У такому контексті сформованість та ієархічність системи мотивів професійного становлення майбутнього кваліфікованого робітника визначається здатністю особистості визначати хід власного життя, керуючись рішеннями, що ґрунтуються на власних цінностях, поглядах і переконаннях, а не ситуативними чи зовнішніми чинниками. Така здатність зумовлює зростання автономності особистості, аутентичності, цілісності власного Я, осмисленості власного життя, задоволеності самореалізацією у процесі професійного становлення.

У третьому розділі «Розвиток мотивації професійного становлення майбутніх кваліфікованих робітників» – визначено, умови проведення й мету формувального експерименту, спрямованого на розвиток мотивації професійного становлення майбутніх кваліфікованих робітників; здійснено кількісний та якісний аналіз результатів формувального впливу розробленої й апробованої програми розвитку мотивації професійного становлення майбутніх кваліфікованих робітників.

Визначено, що в процесі здійснення формувального експерименту збільшилася кількість майбутніх кваліфікованих робітників з високим рівнем розвитку мотивації професійного становлення та зменшилась кількість досліджуваних з низьким рівнем її розвитку. Досліджувані експериментальної групи після здійсненого щодо них формувального впливу стали відрізнятися вищими рівнями: адаптації до професійного (професійно-технічного) навчання; внутрішньої готовності ставити і досягати цілей в цьому процесі; здатності долати труднощі; прагнення до саморозвитку, які забезпечують психологічне благополуччя особистості у безпечному навчально-професійному середовищі, сприяють задоволеності змістом навчально-професійної діяльності, ціннісному ставленню до неї особистості, навчально-професійним здобуткам, а також створюють основу щодо успішного виконання особистістю завдань на різних етапах професійного становлення – від професійного вибору, професійного (професійно-технічного) навчання до професійного розвитку в праці.

З'ясовано, що розроблена та реалізована в експериментальній групі програма «Розвитку мотивації професійного становлення майбутніх кваліфікованих робітників» сприяла розвитку мотивації професійного становлення майбутніх кваліфікованих робітників. Аналіз результатів впровадження цієї програми показав її результативність та ефективність, а також можливість її використання у процесі професійного (професійно-технічного) навчання майбутніх кваліфікованих робітників.

Таким чином, дисертаційне дослідження І.В. Зайця складає враження завершеної наукової праці, основні результати якої мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення. Проте вважаю за необхідне звернути увагу на такі зауваження :

1. У першому розділі дисертації представлено структурно-функціональну модель, у змісті якої відображені етапи мотивації професійного становлення майбутніх кваліфікованих робітників, а також мотиви, що є провідними на різних етапах професійного становлення. Було б доцільним представити у цій моделі психологічні особливості, що характеризують процес формування мотивів на кожному з визначених етапах професійного становлення особистості.

2. У авторефераті не вистачає більш детального опису тих аспектів, у яких виявляються психологічні особливості розвитку мотивації професійного становлення майбутніх кваліфікованих робітників. Адже у другому розділі роботи дисертантом обґрунтовано вибір діагностичного інструментарію для виявлення рівнів розвитку та особливостей мотивації професійного становлення майбутніх кваліфікованих робітників, представлені результати констатувального етапу дослідження та їх кількісно-якісний аналіз, описано психологічні особливості розвитку мотивів професійного становлення.

3. У третьому розділі дисертаційної роботи визначено, умови проведення й мету формувального експерименту, спрямованого на розвиток мотивації професійного становлення майбутніх кваліфікованих робітників; здійснено кількісний та якісний аналіз результатів формувального впливу розробленої й апробованої програми розвитку мотивації професійного становлення майбутніх

кваліфікованих робітників. Проте, підстави визначення психологічних умов розвитку мотивації професійного становлення вимагають додаткових пояснень.

4. Перший розділ дисертації дещо переобтяжений надлишковою інформацією, яку можна було б викласти стисліше, а у змісті роботи є граматичні помилки та стилістичні неточності.

Разом з тим, зазначу, що поставлені питання жодним чином не знижують цінності дисертаційного дослідження, переважно, розкривають його перспективи. В цілому, аналізу рукопису дисертації Зайця Івана Віталійовича дозволяє констатувати, що науковий здобуток автора відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук.

Таким чином, є ґрунтовні підстави для висновку, що дисертація Зайця Івана Віталійовича «Психологічні особливості мотивації професійного становлення майбутніх кваліфікованих робітників», є самостійною, завершеною науковою працею, яка містить нові наукові результати, що мають значуще теоретичне та практичне значення, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Доктор психологічних наук, професор
завідувач лабораторії
загальної психології та історії психології
імені В. А. Роменця
Інституту психології імені Г. С. Костюка
НАПН України

В. В. Турбан

